ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 13, številka 3, november 2009 · ISSN 1408-2969

LOCKE IN BARVE

Karmen Marguč

Lockova razlaga barv

CEU Budimpešta

Citiranje: Karmen Marguč, »Lockova razlaga barv«, *Analiza: časopis za kritično misel* 13, št. 3 (2009): 131–159.

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna (CC BY 4.0), https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sl.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je izvirna tiskarska datoteka številke, ki ji je bil leta 2026 dodan ta naslovni list. Strani in prelomi ustrezajo tiskani izdaji.

Karmen Marguč
CEU Budimpešta

Lockova razlaga barv

Vprašanje, kaj je barva, v sodobni filozofiji sovpada z aktualnimi problemi znanosti o barvah. Četudi se vedenje o barvi skozi čas izpopolnjuje, so se osnovne filozofske teorije, ki v osnovi veljajo še danes, oblikovale že v antiki. Takrat so barvo pojmovali kot subjektivno lastnost, medtem ko so se po Newtonu razvile realistične teze o barvi. Poleg razhajanj teh glavnih teorij so se razvili različni vidiki in teze s težnjo po natančni definiciji barve kot take. John Locke (1632-1704), angleški empirist, je barvo na videz enostavno klasificiral kot sekundarno kvaliteto in s tem odprl novo možnost definiranja barv kot dispozicij. Ker se definicija barve kot dispozicije v sodobni filozofiji ne sklada popolnoma z Lockovo definicijo in zaradi spornosti Lockove uporabe izraza »barva«, nekateri sodobni filozofi, kot sta Matthew Stuart in Michael Jacovides, zanikajo Lockovo razlago barv kot dispozicij. Predstavljena je Jacovidesova razlaga Lockovih barv kot subjektivnih in Stuartova razlaga Lockovih barv kot degeneriranih moči. Medtem ko Jacovides sicer natančno opredeli barve kot ideje v primarnem smislu, zanemari razlago barv kot sekundarnih kvalitet. Stuart, po drugi strani, zanemari Jacovidesovo opredelitev barv kot subjektivnih in jih opredeli izključno kot degenerirane moči ali odnosne lastnosti. Trdim, da Locke izraz »barva« uporabi za dve ontološko različni stvari, in sicer barve kot ideje (*Bi*) in barve kot moči na predmetu (*Bm*). To bi sprva lahko kazalo na semantični dualizem, vendar natančnejša analiza pokaže, da *Bi* barvo obravnava v primarnem smislu in *Bm* v izpeljanem. *Bm* je ekstrinzična dispozicija predmeta, da povzroča *Bi*. Iz tega sledi, da so barve na eni strani subjektivne in na drugi dispozicije ali na kratko: tezo označujem kot subjektivni dispozicionalizem.

Ključne besede: barva, dispozicija, sekundarne kvalitete, ideja, John Locke, degenerirane moči.

1 Razlaga barv z znanstvena stališča

Izraz barva označuje lastnost svetlobnih virov, ki jih lahko zaznava oko. S fizikalnega vidika je barva elektromagnetno valovanje različnih valovnih dolžin in jakosti. Kadar je to valovanje znotraj obsega človeške vidljivosti [med približno 380 nm in 740 nm], se imenuje svetloba. Celotni spekter prihajajočega valovanja od telesa določa njegov videz, vključno z zaznano barvo, medtem ko svetlobni spekter beleži jakost valovne dolžine. Obstaja več spektrov, kot je barvnih vtisov (Calvert, 2000). Žarki svetlobe potujejo v oko in nadaljujejo skozi zenico in nato skozi prekatno tekočino v prednjem delu zrkla do leče. Tako

kot leča pri fotografskem aparatu tudi očesna leča lomi žarke svetlobe, da se zberejo na mrežnici – sloju celic na zadnji steni očesnega zrkla. Ko svetloba pade na mrežnico, vzdraži celice v njej (Chiazzari, 2000: 75). Mrežnica je na svetlobo občutljiva plast celic dveh tipov, in sicer čepkov [*cons*] in paličic [*rods*], ki tvorijo sinapse s številnimi živčnimi celicami. Paličice so daljše od čepkov in so sposobne zaznati šibkejšo svetlobo, zaradi česar se uporabljajo za nočno [skotopsko] videnje in ne zaznavajo barve. Čepki v nasprotju s paličicami zaznavajo barve in se uporabljajo za dnevno [fotopsko] videnje. Obstajajo trije različni tipi čepkov, ki se vzburijo pri različnih valovnih dolžinah svetlobe, in sicer: receptorji za rdečo (R), zeleno (G) in modro (B) barvo (Calvert, 2000). Ko svetloba doseže mrežnico, povzroči razpadanje barvila v čutnih celicah. To sproži živčni dražljaj, ki po vidnem živcu odpotuje v vidno središče v zadnjem delu možganov. Dražljaji iz desnega očesa potujejo v levo polovico možganov, dražljaji iz levega očesa pa v desno polovico možganov. To pomeni, da se živčna vlakna križajo v delu možganov, ki se imenuje križišče vidnih živcev (Skrbinek, 2006/7). Vsi svetlobni dražljaji, ki jih sprejmemo skozi oči, niso potrebni le za vidno zaznavanje. Živčni dražljaji iz oči namreč ne potujejo samo v vidno središče možganov, ampak preko hipotalamusa tudi v možganski privesek ali hipofizo in češeriko ali epifizo. Tako svetloba spodbuja ali zavira tudi številne telesne funkcije, različne barve pa različno vplivajo na možgane in živčni sistem (Skrbinek, 2006/7).

Obstajata dve poglavitni teoriji barve: Young-Helmholtzova »tribarvna« teorija, ki opisuje dogajanje na mrežnici, in Heringova, ki opisuje prenos signalov in zaznavo barve v možganih. Kljub razlikam sta danes veljavni obe teoriji (Skrbinek, 2006/7). Po Young-Helmholtzovi »tribarvni« teoriji v procesu zaznavanja barve sodelujejo trije tipi čepkov, ki so občutljivi na rdečo, zeleno in modro barvo (Skrbinek, 2006/7). Po Heringovi »štiribarvni« teoriji oz. teoriji »nasprotnih barv« pri zaznavi barv sodelujejo štiri prabarve: rdeča, zelena, modra in rumena oziroma tri vrste »nasprotnih vodov«, ki posredujejo možganom signale o barvi: črno-beli zbirni vod, modro-rumeni zbirni vod in rdečezeleni zbirni vod. Vsi trije zbirni vodi sprejemajo svetlobne signale iz receptorjev in tako barve vidimo v možganih kot tri komponente, kar imenujemo trikromatski vid.

Z znanstvenega stališča je vedenje o barvah kot takih razdeljeno na štiri osnovne razlage. Razmeroma dobro je poznana anatomska razlaga očesa in možganskih delov. Nekoliko manj je raziskan fizično-optični vidik oziroma opis interakcije med svetlobo, predmeti in očesom. Fiziološki vidik razlaga transformacijo fizične svetlobne energije v kemično energijo v možganih. Zadnji, psihološki vidik predpostavlja doživljaj kvalije[1] in zaznavnih doživljajev.

2 Filozofski problem definiranja barv

Predmetu pripisujemo navadno različne lastnosti. Na primer, kos železa ima določeno velikost, obliko, trdnost in barvo. Ob interakciji z drugim predmetom

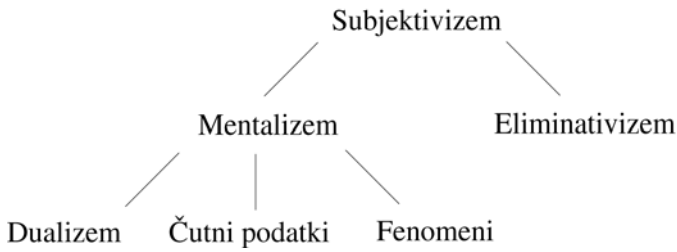
[1] Občutki, ki jih lahko prikličemo iz pretekle izkušnje v zavedanje ali spomin.

oddaja visok zvok in je kovinskega okusa. Ko ta kos železa zareže v meso[2], občutimo bolečino. Medtem ko velikost, obliko in trdnost pripisujemo predmetu samemu, štejemo bolečino za doživljaj v nas. Barva je eden zanimivejših primerov, ker jo navadno pripisujemo predmetu, vendar pa jo doživlja skorajda vsak nekoliko drugače. Iz tega sledi vprašanje, ali je barva elektromagnetno valovanje, ki je vidno v določenih pogojih, ali pa je barva zgolj občutek, ki ga imamo ob zaznavanju predmetov v določenih okoliščinah. Na to vprašanje lahko odgovorimo na različne načine. Sledi pregled osnovnih filozofskih teorij o barvi: subjektivizma, realizma in dispozicionalizma.

2. 1 *Subjektivizem*

Filozofsko načelo, po katerem subjektivna izkušnja velja za fundamentalno, ne glede na vse meritve in zakone, se imenuje subjektivizem. V ekstremni obliki sta narava in obstoj vsakega predmeta odvisna zgolj od subjektivnega zavedanja posameznika (Rubenstein, 2006). Spodnja preglednica predstavlja splošno sliko stališč, ki so se razvila na področju subjektivizma. V grobem se deli na eliminativizem, po katerem predmeti niso obarvani, in mentalizem, ki pojmuje barve kot vizualne doživljaje. Le-te lahko interpretiramo na različne načine, in sicer z vidika dualizma, čutnih podatkov ali pa jih interpretiramo kot fenomene (Rubenstein, 2006).

Skica 1: Prikaz osnovne delitve subjektivizma

Vir: Rubenstein, 2006

Po subjektivizmu so barve, ki jih sicer pripisujemo fizikalnim objektom, mentalne kvalitativne lastnosti vizualnih stanj. Barve so subjektivne v smislu, da so odvisne od opazovalca na podoben način kot bolečina. V primeru kosa železa je bolečina, ko se kovina zareže v meso, zgolj subjektivna lastnost doživljaja posameznika. Na podoben način je barva zgolj subjektiven doživljaj, ki ga povzroči predmet v ustreznih svetlobnih okoliščinah. Tovrstne doživljaje [bolečino in barvo] v nas povzročajo zunanji predmeti, kar pa ne pomeni, da so lastnosti predmetov kot takih. Teza, po kateri so fizikalni predmeti brez barve, se

[2] Podoben primer uporabi tudi Locke (glej Locke, 1975: II. viii. 12).

imenuje barvni eliminativizem (Rubenstein, 2006). Pri tem se srečujemo s vprašanjem, kako opisati naravo teh vizualnih stanj, ki jih označujemo kot vizualne doživljaje. Nekateri filozofi menijo, da imajo vizualna doživljanja barve intencionalne in mentalno kvalitativne lastnosti, drugi trdijo, da imajo samo intencionalne lastnosti.

Mentalizem je stališče, po katerem so barve subjektivni oziroma osebni doživljaji. »Mentalne barve« so mentalne kvalitativne lastnosti barvnega doživljanja. Navdih za tovrstno razlago barv je podal Descartes, ki je menil, da so barve in druge sekundarne kvalitete zgolj občutja in kot take samo dogodki znotraj mentalne substance. Sodobna filozofija zaradi razlik v tipu obstoja mentalne in fizikalne substance in problematičnega vprašanja, kaj ti dve substanci povezuje, dualističnemu stališču ne daje velikega poudarka (Ross, 2004).

Nekateri opisujejo mentalne barve z izrazi vzročnih odnosov, na primer s funkcionalnim opisom procesa vizualnega sistema. Zagovorniki tega stališča so Hardin, Clark, McGilvray in Lewis. Drugi menijo, da so mentalne barve tisto, kar je za opazovalca zavedanje barve (Peacocke, McGinn, Shoemaker in Block). Takšen način zavedanja barve se tipično imenuje kvalija in je ne moremo opisati na osnovi vzročnih odnosov. Kvalija je skupina individuumov, ki obstajajo v našem duhu oziroma mišljenju. Oseba ima do kvalije osebni, direktni in nezmotljivi dostop in posledično tudi vedenje. Vedenje, ki nam ga dajejo čutni podatki, je osnova, na kateri temelji vse ostalo znanje (Ross, 2004).

V sredini dvajsetega stoletja so različni filozofi ugovarjali sami naravi čutnih podatkov in epistemološki vlogi, ki naj bi jo imeli. Večina se sedaj upira trditvi, da so čutni podatki skupina individuumov, vendar pa so nekateri filozofi kljub temu obdržali nekatere funkcije čutnih podatkov in zdaj razpravljajo o kvalitetah, ki označujejo naše vidno polje ali mentalna stanja in mentalne dogodke. Barva je s tega stališča določena kot fenomenalna lastnost. Pri tem se lahko zopet sklicujemo na kartezijansko zapuščino, po kateri so take lastnosti miselno neodvisne in subjektivne (Ross, 2004).

2. 2 *Realizem*

Po realizmu lahko barvo definiramo kot fizikalno lastnost svetlobe, ki se odbija od predmeta, ali kot dispozicijo, ki proizvaja določena občutja v osebah, ki opazujejo obarvani predmeta (Rubenstein, 2006). Po splošnem realizmu predmeti dejansko obstajajo in imajo določene lastnosti neodvisno od jezika, prepričanj ali konceptualnih shem ljudi. Obstajata dve smeri v realizmu. Prva obravnava obstoj stvari in njihovih dejstev kot, na primer, »kamen je zgrajen iz granita«, druga pa se ukvarja z dejstvom, da »kamen obstaja in je iz granita«, četudi nekdo razmišlja o tem, da ni tako.

Na področju zaznavanja barve je bilo predlaganih več različnih ideoloških teorij realizma. Po Austinu Clarku realisti menijo, da so barve miselno neodvisne lastnosti objektov (Hilbert, 1992: 358). Na splošno naj bi barve imele skrito stvarno bistvo, zaradi česar so te lastnosti v večini neznane. Barvni izrazi mod-

ra, rdeča itn. so imena nekaterih lastnosti v svetu, ki so na nek način zaznane. Raziščemo jih lahko na podlagi znanstvenih raziskovanj. Thomas Reid je bil najverjetneje prvi zagovornik te teorije, v sodobni filozofiji pa jo lahko zasledimo tudi pri naslednjih filozofih: D. M. Armstrong (1969), J. Westphal (1987), D. Hilbert (1987), M. Mathan (1988), Frank Jackson (1996), M. Tye (2000), A. Byrne, D. Hilbert (2003) in B. McLaughlin (2003).

Zagovorniki te teorije se razlikujejo glede na tezo, ki jo zagovarjajo na sledeči način:

- skrito bistvo barve je mikrostrukturna lastnost (Thomas Reid),
- barva je intrinzična glede na obarvano telo (D.M. Armstrong (1969), J. Westphal (1987) in D. Hilbert (1987)),
- barva je svetloba in je kot takšna odnosna dispozicijska lastnost – odbojnost površja (Frank Jackson).

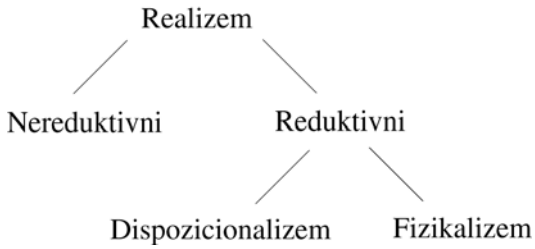
Večina znanstvenikov podpira realistični pogled kot najverjetnejšo teorijo barv. Znanost nam govori, da so običajni objekti kot, na primer drevesa, hiše, avtomobili in ostalo sami po sebi kompleksne tvorbe osnovnih delcev, kot so atomi, protoni, elektroni, kvarki itn. Navedeni znanstveni predmeti tako niso obarvani, vendar pa se zdi, da takšno mišljenje vodi v paradoks:

1. Običajni predmeti (hiša ...) so obarvani.
2. Običajni predmeti so tvorbe osnovnih znanstvenih objektov (atomi ...).
3. Osnovni znanstveni objekti niso obarvani. (Rubenstein, 2006)

Druga trditev je jasno relevantna. Težje je pojasniti prvo trditev, da so kompleksni predmeti obarvani, glede na tretjo trditev, ki pravi, da osnovni znanstveni objekti niso obarvani. Na osnovi tega problema so se razvile na področju barvnega realizma različne teze, od katerih sta osnovni nereduktivni realizem in reduktivni realizem. Reduktivni realizem označuje barve na osnovi bistva oziroma esence in zanika obstoj barv kot osnovnih kvalitet. Pokazati želi, da so barve resnično samo sestoji mikrofizičnih lastnosti, ki označujejo površino predmeta, tako da odbijajo določene valovne dolžine svetlobe. Barva je tako zgolj sestoj fizikalnih, primarnih lastnosti in jo je potrebno reducirati na lastnosti in odnose, ki ne vključujejo pojavne ali osnovne barve. Tako prej navedeni konflikt med prvo in drugo trditvijo izgine, saj so obarvani predmeti mišljeni kot obarvani v reduciranem in ne v pojavnem smislu (Rubenstein, 2006).

Obstajata dve glavni vrsti reduktivnega realizma, in sicer fizikalizem in dispozicionalizem. Fizikalisti trdijo, da so barve fizične lastnosti predmetov oziroma mikroskopske lastnosti njihove površine. Po dispozicionalizmu so barve dispozicije, ki povzročajo doživetja v opazovalcu. Manj popularen in jasen je nereduktivni realizem, po katerem barve ne moremo reducirati na nobene druge lastnosti. Ta vrsta realizem je znana tudi pod imenom naivni realizem (Rubenstein, 2006).

Skica 2: Prikaz osnovne delitve realizma

Vir: Rubenstein, 2006

2. 3 *Dispozicionalizem*

Pogled, po katerem so barve dispozicije fizikalnih predmetov, ki v določenih okoliščinah povzročajo določeno vizualno izkušnjo v določenem opazovalcu, se imenuje dispozicionalizem. Splošna različica dispozicionalizma pojmuje zaznavne odzive kot vizualne doživljaje oziroma barvno kvalijo, natančneje kot take vizualne doživljaje, ki jih normalni opazovalec zazna v normalnih okoliščinah vida (Byrne, Hilbert, 1997: 67). Barve pripisujemo predmetom kot dispozicije, ki proizvajajo barvno kvalijo. Barvna kvalija tako določa doživljaj fizikalnih lastnosti predmetov. Gre za reduktivni vidik barv, ki zavrača fizikalni poskus redukcije. Dispozicionalizem v nasprotju s fizikalno razlago postavlja v ospredje vlogo doživljanja, ne pa lastnosti predmetov samih (Rubenstein, 2006).

Po Hardinu je osnovni problem dispozicionalizma naslednji: ali naj barve razložimo kot miselno neodvisne lastnosti predmetov ali kot posebnosti vizualnega sistema in procesov doživljanja barve? Realisti trdijo, da se moramo pri tem sklicevati zgolj na miselno neodvisna telesa in njihove lastnosti, subjektivisti pa pri argumentiranju uporabljajo tudi raziskave na področju zaznavne psihologije (Byrne in Hilbert, 1997: xx-xxiv; navedeno po Hardin, 1988: 91).

Problematičnost dispozicionalizma se kaže v različnih ugovorih.

(1) Barve ne dojemamo kot dispozicije. Barve lahko tolmačimo kot lastnosti predmetov oziroma kot nekaj, kar je zunaj nas ali kot občutja v nas. Problem je v tem, da je barve težko dojeti zgolj kot dispozicije, na kar opozarja tudi Locke, ko navaja zmoto ljudi, ki na splošno interpretirajo barvo na enak način kot primarne kvalitete. V nadaljevanju bo predstavljena rešitev tega problema.

(2) Osnovna definicija barve po dispozicionalizmu je krožna. Barve so dispozicije, ki povzročajo občutje barve, in barve kot občutja so povzročene zaradi dispozicije predmeta.

(3) Barve se razlikujejo glede na mikrostrukturne značilnosti predmeta in glede na pogoje oziroma okoliščine, v katerih se barva pojavi. Osnovni problem, ki se imenuje mnogovrstna razrešitev, je v tem, da se različne mikrostrukture pred-

meta lahko pojavljajo enako. Poseben primer predstavlja metamerizem, po katerem imajo predmeti z različnimi odbojnimi krivuljami enako pojavno barvo. Vprašanje je, kako lahko potemtakem obstaja objektivno bistvo barve določenega predmeta? Zaenkrat ne obstaja nobene jasne, intrinzične lastnosti, ki bi ugodila tej zahtevi (Byrne in Hilbert, 1997: 289; navedeno po Hardin, 1988, Maund, 1995). Po mnenju številnih filozofov barva ne more biti dispozicijska lastnost, spektralni odboj ali dispozicija, ki povzroča psihološki odziv določene vrste, če spektralni odboji barv ne sovpadajo skupaj na pravilen način (Byrne in Hilbert, 1997).

(4) Tako Hardin kot Stuart navajata problematično zahtevo realizma po določitvi »realne« barve za nek predmet, ki se na nek način pojavi normalnemu opazovalcu v standardnih okoliščinah. Težava je v tem, da ni načina, kako določiti normalnega opazovalca in standardne okoliščine. Nemogoče je določiti osebo, ki bi z ustreznim izrazom pravilno določila barvo, ki bi splošno veljala za »dejansko barvo predmeta«. Prav tako je – glede na to, da se barva v različnih okoliščinah pojavlja drugače –, nemogoče opredeliti, v katerih okoliščinah se takšna barva [če jo je mogoče določiti] pojavi ustreznemu opazovalcu (Byrne in Hilbert, 1997).

Z navedenimi problemi se srečujemo v interpretaciji Lockovega dela Esej ali o človeškem razumu, kar navaja tudi Matthew Stuart v članku »Locke's colors«. Metamerizem v večji meri zadeva moderno filozofijo, zato ga v tem članku ne bomo posebej analizirali.

3 Lockova razlaga barv kot subjektivnih kvalitet

Michael Jacovides je eden izmed zagovornikov subjektivizma in trdi, da so barve po Locku zgolj subjektivne lastnosti. Razlikovanje med primarnimi in sekundarnimi lastnostmi je tukaj bistvenega pomena, saj Locke trdi, da barve oziroma sekundarne kvalitete na splošno niso realne lastnosti predmeta. S tem se razlikujejo od primarnih lastnosti, ki so realne lastnosti. Poleg tega Locke celo zastavlja vprašanje, ali je barva enaka bolečini, vendar nanj ne da eksplicitnega odgovora.

(a) barve kot nerealne lastnosti predmeta

Locke na primeru pšeničnega zrna pokaže, da so primarne kvalitete v celoti neločljive od predmeta. Telo ohranja velikost, obliko in ostale kvalitete, četudi ga razpolavljamo tako dolgo, dokler ga ne moremo več čutiti (Locke, 1942: II. viii. 9). Nekaj podobnega Locke omenja v nadaljevanju v II. knjigi, viii. 10 in 22. Primarne kvalitete so definirane kot lastnosti predmeta v zunanjem svetu in so kot take merljive značilnosti predmeta. V nasprotju s primarnimi kvalitetami se barva ne le spreminja s spremembo strukture predmeta, temveč je njen obstoj pogojen z različnimi okoliščinami, kot sta na primer tekstura predmeta in svetloba. Iz tega sledi, da barve niso realne kvalitete predmeta, ker je naša zmožnost zaznavanja vezana na določene okoliščine, v katerih se pojavijo.

Za razlago barv kot subjektivnih lastnosti je pomemben odstavek v II. knjigi, viii. 17, kjer Locke s primerom pokaže, da barve niso realne lastnosti, ker so odvisne od opazovalca, medtem ko so primarne kvalitete realne, ker obstajajo tudi, če jih nihče ne opazuje:

> »Posebna velikost, število, oblika in gibanje ognjenih delov ali snega, so dejansko v ognju in snegu ne glede na to, *ali jih čutila nekoga zaznavajo ali pa ne*. Zato se smejo imenovati dejanske (realne) kakovosti, ker dejansko obstajajo v teh telesih; toda *luč, toplota, belina ali mraz niso nič bolj dejansko v njih, kakor je bolezen ali bolečina v mani*. Odvzemite jim občutek, ne dajte, da oči vidijo luč ali barve niti ušesa ne slišijo glasov; ne pustite jezika okušati, niti nosa vohati, in vse barve, okusi, duhi in glasovi, kakršne so te posebne predstave (*ideje*), *popolnoma izginejo in se reducirajo na svoje vzroke*, to je velikost, obliko in gibanje delcev.«

Po Stuartu Locke v tem citatu meni, da so velikost, oblika in gibanje realne kvalitete teles, ker obstajajo neodvisno od opazovalca, medtem ko barva kot posamezna ideja ne obstaja, če oči ne vidijo svetlobe (Stuart, 2003: 59). Redukcija tako ne poteka na osnovi sekundarnih kvalitet, temveč idej. Barva kot taka je nerealna, ker je odvisna od opazovalca. V primeru, da so barve zgolj ideje in se v nekaterih okoliščinah reducirajo na primarne kvalitete, so barve po Locku subjektivne lastnosti. Vendar pa Locke opiše barvo tudi kot sekundarno kvaliteto, ki je nerealna lastnost predmeta:

> »*Zadržimo svetlobo, da sveti na porfir, rdeča in bela barva na porfirju izgineta*… ali je mogoče misliti, da je odsotnost svetlobe povzročila bistveno spremembo in da so predstave (ideje) belosti in rdečine res na porfirju, če nima nobene barve, ko ni svetlobe? Seveda *ima ponoči in podnevi takšno konfiguracijo delčkov, ki so pripravni po svetlobnih žarkih,* ki se odbijajo od nekaterih delov tega trdega kamna v nas ustvarjati predstavo rdečine in od drugih beline, ali *belina in rdečina v nobenem času nista v njem, ampak takšna tekstura, ki ima moč, v nas proizvajati takšno čustvovanje*« (Locke, 1942: II. viii. 19).

V primeru, da predmet ni osvetljen, predmet ne proizvaja več doživljaja barve. Zaradi tega Locke postavi vprašanje: ali so barve kot ideje v predmetu? Na koncu odstavka sledi odgovor, da le-te niso v predmetu. V osrednjem delu poda odgovor, da imajo predmeti takšno teksturo ali konfiguracijo delčkov, ki ima moč proizvajati ideje v nas. Teksturo označuje kot primarno kvaliteto, ki je realna, ker je neločljiva od predmetov in kot takšna obstaja neodvisno od opazovalca. Poleg tega je tekstura zmožna ustvarjati ideje barv tako ponoči kot podnevi. Primarne kvalitete so tako nekaj stalnega in so kot takšne neločljive lastnosti predmetov.

Sekundarne lastnosti so v tem primeru odvisne od primarnih kvalitet in okoliščin (svetlobe). Locke opiše sekundarne kvalitete ali barve kot moči na sledeči način: »Sekundarne kvalitete so moči, ki proizvajajo različna občutja v nas s primarnimi kvalitetami in z gibanjem njihovih nečutnih delcev (barv) ...« (Locke, 1924: II. viii. 10). Sekundarne kvalitete obstajajo po primarnih kvalitetah in delovanju nečutnih delcev.[3] Ideje pa obstajajo po sekundarnih kvalitetah.

Stuart poudarja odnos med močmi ali sekundarnimi kvalitetami in idejami (Stuart, 2003: 59), vendar pa menim, da je potrebno pri tem upoštevati tudi odnos med primarnimi in sekundarnimi kvalitetami. Locke opisuje sekundarne kvalitete kot »pripisane« kvalitete, ki so zgolj moči različnih kombinacij primarnih kvalitet (II. viii. xxii). V primeru neobstoja živih bitij, ideje sicer ne morejo biti povzročene, vendar pa svetloba in toplota Sonca še vedno obstajata. Iz tega lahko sklepamo, da barva predmeta kot sekundarna lastnost obstaja, vendar ne na način, kakor jo mi zaznavamo. S Stuartom sva si edina, da četudi Locke zanika sekundarne kvalitete kot realne, to ne pomeni, da telesa niso obarvana, ko opazovalec ni prisoten oziroma nihče ne poseduje občutja, ki ga obarvani predmeti sicer proizvajajo v nas (Stuart, 2003: 59).

V tem primeru ne gre za to, da so sekundarne kvalitete nerealne, ker ni prisotnega opazovalca, temveč za to, da so »pripisane« lastnosti in so kot take odvisne od drugih okoliščin, kot je na primer svetloba. To potrjuje tudi Locke v II. viii. 26., kjer opisuje različne vrste moči in sicer neposredno zaznavne in posredno zaznavne. Po prvi vrsti ima predmet moč, da povzroča idejo rdeče barve v nas. Če predmet osvetlimo z modro barvo, bo to povzročilo drugačno idejo tega predmeta v nas in sicer bo vijoličaste barve. Ta sprememba barve predmeta bi se zgodila tudi neodvisno od opazovalca.

Tako ideje kot sekundarne kvalitete niso realne kvalitete, ker so odvisne od določenih pogojev, prve od opazovalca, druge od ustreznih okoliščin. Za občutenje neke barve morajo tako biti sprva izpolnjeni pogoji za obstoj sekundarnih kvalitet, ki nato ob prisotnosti opazovalca realizirajo ideje. To predstavlja del ugovora Stuartovi tezi, po kateri so sekundarne kvalitete nerealne zgolj zato, ker so odvisne od opazovalca in ne okoliščin.[4]

(b) barve kot bolečine

Osnovna teza, po kateri naj bi Locke tolmačil barve kot subjektivne lastnosti, predpostavlja, da jih je pojmoval enako kot bolečine. Na to dosledno kažejo citati, ki jih navaja Stuart: »Zakaj sta *belina in mraz v snegu, bol pa ne*, kadar proizvaja sneg v nas to in ono predstavo ...« (Locke, 1924: II.viii.16) In: »... zakaj sta belina in sladkost v mani, medtem ko sta *bolečina in gnus* učinka mane, kar naj bi bilo mišljeno, da *nista nikjer, če nista občutena ...«* (Locke,

[3] Locke opisuje sekundarne kvalitete kot čutne kvalitete, ki so rezultat različnih modifikacij primarnih kvalitet (Locke, 1924: II. viii. 10, 12, 14, 23, 24, 25).

[4] Natančnejši argument proti Stuartovi tezi je podan v poglavju 5.2.

1924: II.viii.18) In: »... belina in mraz sta ravno tako malo v snegu kakor bol ...« (Locke, 1924: II .xxx .2). Locke zastavi vprašanje »Zakaj si barve in bolečine ne bi bile podobne?« in zaključi, da so si barve in bolečine podobne v tem, da niso v predmetih. Zdi se, da za Locka obstoj barv v svetu ne pomeni nič drugega kot to, da imajo osebe doživljaje neke vrste. Čeprav morda obstajajo predmeti ali dogodki, ki v nas povzročijo izkustvo barve, niso ti dogodki ali predmeti, strogo vzeto, nič bolj obarvani, kot so vzroki izkustva bolečine (npr. rezilo noža ali vroča peč) sami po sebi »boleči« (Stuart 2003: 60).

Jacovides tolmači »Lockove barve« kot subjektivne lastnosti. Osnovni Lockov citat, na katerega se opira Jacovides, pravi sledeče: »... Locke omenja besede barv, da v primarnem smislu apelira na ideje ...« (Jacovides, 1999: 484; navedeno po Stuart, 2003: 62). Jacovides ne zanika, da Locke pojmuje barve kot sekundarne lastnosti in tako ne nasprotuje trditvi, da se besede za barve nanašajo na značilnosti fizikalnih predmetov (Jacovides, 1999: 484 in 492; navedeno po Stuart, 2003: 62). Jacovides se sklicuje na »ekstrinzično označbo« iz sholastične semantike. V 17. stoletju so Angleži namreč menili, da trditev »ena stvar je označena na podlagi druge« pomeni enako, kot bi rekli, da beseda za prvo stvar izhaja iz besede za drugo (Jacovides, 1999: 492; navedeno po Stuart, 2003: 62). Locke po Jacovidesovem mnenju meni, da je jabolko »rdeče« v enakem smislu, kot je jabolko »zdravo«. Žival je zdrava v primarnem smislu »zdravega«, ker uživa stanje zdravja; jabolko pa je zdravo v izpeljanem smislu »zdravega«, ker pripomore živali, da je zdrava v primarnem smislu. Po istih označbah Locke meni, da so ideje »rdeče« v primarnem smislu »rdečega«; fizični predmet pa je »rdeč« v izpeljanem smislu, ker povzroča ideje »rdečega« v primarnem smislu v nas. Jacovides misli, da je to, da so predmeti »označeni iz« idej, ki jih proizvajajo v nas, močan dokaz, na podlagi katerega Locke pojmuje predmete kot obarvane samo v izpeljanem smislu (Jacovides, 1999: 492; navedeno po Stuart, 2003: 64).

Stuart poskuša ugovarjati Jacovidesu. Trdi, da obstajata dva tipa ekstrinzičnega označevanja stvari. Medtem ko Jacovides uporabi prvi tip ekstrinzičnega označevanja, po katerem je stvar *x* (rdeč predmet) poimenovana v izpeljanem smislu zaradi odnosa do stvari (doživljaj rdeče barve), Stuart uporabi drugi tip, po katerem je *y* (doživljaj rdeče barve) poimenovan v primarnem smislu zaradi odnosa, ki ga ima do nekega drugega predmeta ali stvari in v tem primeru se ime nanaša na odnos *x* do *y* (rdeči predmet do doživljaja rdeče barve, ki jo ta predmet povzroča v nas).

Menim, da Stuart v tem primeru nima prav, saj ustreznost Jacovidesovega razmišljanja lahko vidimo v naslednjem navedku, kjer Locke poskuša natančneje opredeliti posamezne izraze, ki jih uporablja:

> »Karkoli *zaznava duh v sebi samem*, karkoli je neposredni predmet zaznavanja, misel, ali pa razum, jaz imenujem *predstavo*; in *moč, proizvajati v našem duhu kako predstavo, imenujemo jaz kakovost predmeta*, ki je v njem ta moč« (Locke, 1942: II. viii. 8).

Locke opozarja, da ne smemo zamenjati med pojmoma predstava in predstava na stvareh samih. Predstavo na stvareh samih Locke označuje kot »barvo« v izpeljanem smislu, ker povzroča predstavo samo (idejo barve). Predstavo kot tako pa označuje kot »barvo« v primarnem smislu.

Kljub temu menim, da ima Stuart prav, ko navaja, da moramo pri Locku ločevati med vzrokom in učinkom. Vzrok barve je v zunanjem predmetu, kar kaže na realizem. Stuart omenja, da Locke barve nazorno opiše kot realne lastnosti v sledečih citatih: »... vzrok te barve v zunanjem predmetu /.../ barv in vonjav v predmetu /.../ modre barve in sladkega okusa vijolice (II. viii. 13) /.../ in rdeče in bele barve porfirja (II. viii. 19) ...« (Stuart, 2003: 60). Tako obstaja vprašanje, ali Locke pojmuje barvo kot idejo v primarnem smislu, ko trdi, da »... barva ni nič v predmetu, temveč moč ...« (Locke, 1975: II. viii. 14). V tem odstavku opisuje barvo kot čutno kvaliteto, ki jo pripisuje predmetom zunaj nas (Locke, 1975: II. viii. 23). Stuart ugovarja Jacovidesu z jasnimi primeri, v katerih je Locke uporabil izraz »barva« za sekundarne kvalitete in ne za ideje in poleg tega opozarja, da na podlagi izrazov, ki nakazujejo nejasnost med občutkom in značilnostjo predmeta, ne smemo vedno interpretirati občutje kot tisto, ki je primarni referent (Stuart, 2003: 63). Rumenost tako »ni dejansko v zlatu, temveč je *moč zlata*, da povzroča takšno idejo v nas, po naših očeh, ko je postavljeno v svetlobo ...« (Locke, 1975: II. xxiii. 10). Locke tako ne uporablja – gledano s stališča Jacovidesa – izraza »barva« za ideje, temveč, po Stuartovemu tolmačenju, za sekundarne kvalitete.

Menim, da Jacovidesove teze ne moremo kar tako ovreči. Pozorni moramo biti na odstavek, ki ga Locke navaja, ko govori o imenih: »... večina idej občutkov (v duhu) ni nič bolj podobna stvari, ki obstaja zunaj nas, kot so imena, ki stojijo zanje, podobna samim idejam ...« (Locke, 1975: II. viii. 7). Locke na splošno meni, da »besede v primarnem smislu ali v neposrednem pomenu ne stojijo za nič drugega kot za ideje v mislih tistega, ki jih uporablja« (Locke, 1975, III. ii. 2). V tem odstavku Locke pokaže analogijo med predmetom, ki je podoben ideji, ki jo povzroča v nas, in idejo, ki jo na nek način imenujemo. Idejo imamo po predmetu na podoben način, kot damo ideji ime. Iz tega lahko sklepamo, da je Locke dejansko izraz »barva« uporabljal v primarnem smislu za idejo in ne za predmet zunaj nas.

Tako Jacovides kot Stuart zagovarjata izraz »barva« v primarnem, žariščnem ali fokalnem smislu [*focal meaning*]. V nasprotju z njima označujem izraz »barva« v dvožariščnem ali bifokalnem smislu [*bifocal meaning*]. Trdim, da je Locke z izrazom »barva« označeval dve ontološko različni stvari, kar bi lahko označili kot semantični dualizem. Za utemeljitev tega bi morali dokazati, da sta »barva« kot moč na telesih in »barva« kot ideja pojmovani v primarnem smislu. Kot rešitev podajam dve označbi za izraz »barva«, in sicer *Bi* (barve kot ideje) in *Bm* (barve kot moči)[5]. »Barva« je tako na eni strani moč (*Bm*), ki v nas proizvaja občutek rdeče barve, po drugi pa predmet zaznave ali ideja rdečega (*Bi*). Predstava pomeni idejo (*Bi*), predstava na stvareh samih pa moč (*Bm*). Iste izraze Locke uporablja za ontološko različne stvari. Vendar pa se na osnovi dejs-

[5] Namesto kratice *Bm* lahko uporabimo tudi *Bs* (barva kot sekundarna kvaliteta) ali *Bd* (barva kot dispozicija).

tev[6] in posameznih odstavkov v Lockovem delu strinjam z Jacovidesom, da so barve kot ideje označene v primarnem smislu in uporabljam dvožariščni pogled na barve izključno zaradi jasnega razlikovanja med *Bi* in *Bm*.

4 Stuartovo tolmačenje Lockovih barv kot dispozicij

Preprosta definicija dispozicionalizma v sodobni filozofiji je: lastnost rumeno = dispozicija doživljati rumeno v normalni osebi pri dnevni svetlobi. Zaznavni odzivi so vizualni doživljaji oziroma barvna kvalija; natančneje taki vizualni doživljaji, ki jih standardni opazovalec zazna v standardnih okoliščinah vida (Peacocke, McDowell, McGinn in Johnston). Barve kot take po dispozicionalizmu niso subjektivne, temveč objektivne in neodvisne od opazovalca. Stuart ugovarja interpretaciji Lockovih sekundarnih kvalitet kot dispozicij z razlogom, da je nemogoče določiti standardne okoliščine, v katerih se pojavijo, in standardnega opazovalca, ki bi jih lahko določil objektivno. Zato meni, da so barve po Locku degenerirane moči (Stuart, 2003: 66). Stuart predstavi zanimiv primer tolmačenja barv po Locku. »Obarvano telo je pojmovano podobno kot telo, ki je gorljivo, topljivo ali zlomljivo ...« (Stuart, 2003: 67). Obstaja razlika med predmeti, ki imajo dispozicijo barve, in predmeti, katerih barva se manifestira. Prvi imajo dispozicijo, na primer gorljivost, ki je prisotna v predmetu, četudi ne gori ta trenutek. Predmeti, pri kateri so lastnosti manifestirane ali izvedene, na primer gorenje, realizirajo to lastnost zgolj v trenutku, ko jo udejanjajo. Na primer, obstaja razlika med stvarjo, ki je gorljiva, in stvarjo, ki gori, kakor tudi med stvarjo, ki se topi in stvarjo, ki je topljiva. Po Stuartu dispozicijske lastnosti, ki ni manifestirana, ne smemo zamenjati z lastnostjo, ki je zgolj možna in ni dejanska. Objekt je lahko topljiv, ko se ne topi in seveda tudi v primeru, če se nikoli ne stopi. Trditev, da predmet poseduje določeno dispozicijsko lastnost, pomeni, da so določene pogojne izjave resnične. To so izjave, ki določajo pogoje, pod katerimi se te lastnosti lahko manifestirajo. Papir je gorljiv, vsebuje izjavo, da bo papir v nekaterih okoliščinah gorel. Predmeti z različnimi notranjimi strukturami lahko posedujejo enake dispozicijske lastnosti, zaradi česar lahko imata vazi iz različnih sestavin enako možnost, da se razbijeta (Stuart, 2003: 66).

Tabela 1: Razlikovanje med dispozicijami in manifestiranimi barvami

Dispozicija (ni dejanska lastnost)	Obarvana stvar	Gorljiva stvar
Manifestacija (dejanska lastnost)	Stvar, ki je obarvana	Stvar, ki gori

[6] V 17. stoletju v angleščini izraz »označiti nekaj« [*to denominate something*] pomeni »poimenovati nekaj«. Izraz »označiti« [*denominate*] včasih, ampak ne vedno, nosi nadaljnjo, dodatno implikacijo, da so poimenovane stvari poimenovane po neki drugi stvari. Filozofski vidik označevanja na takšen način sega v čas Aristotela, ki je v *Kategorijah* opisoval »paronymous« ali »denominates« (Aristotel, 1a13–15; navedeno po Stuart, 2003: 64). Sholastični filozofi so uporabljali izraz ekstrinzično označevanje [*extrinsic denomination*] za primere, v katerih je ime ene stvari izhajalo iz druge, s katero je bila na nek način povezana (Wuellner 1966: 76; navedeno po Stuart: 64).

Ta opazovanja Stuart prenese na primer barve kot dispozicije predmetov. Če je barva dispozicijska lastnost, obstaja razlika med predmetom, ki ima dispozicijo, da je obarvan, in dejansko manifestacijo obarvanega predmeta. Predmet je obarvan v primeru, ko na nek način v nekaterih okoliščinah v opazovalcu povzroči neko vrsto občutenja. Predmet, ki manifestira svojo barvo, proizvaja občutek te barve sedaj (Stuart, 2003: 66).

Po dispozicionalizmu, meni Stuart, mora biti mogoče, da obstaja predmet, ki še nikoli ni manifestiral svoje barve. Prav tako je lahko možno, da sta dva predmeta iste barve in dejansko različnih dispozicijskih lastnosti. Iz tega sledi, da je predmet lahko dejansko drugačne barve, v kakršni se prikazuje. Predmet se lahko prikazuje rdeče nekaterim opazovalcem v standardnih okoliščinah, četudi se ne pojavi rdeče normalnemu opazovalcu v standardnih okoliščinah. Stuartova zahteva dispozicionalizma, ki je sporna za dispozicionalizem, je, da je potrebno poznati natančen opis normalnega opazovalca, ki se mu predmet prikazuje, in standardne okoliščine, v katerih se obarvani predmet manifestira kot obarvan. Zaradi tega Stuart uvede interpretacijo Lockovih barv kot degeneriranih moči.

Stuart o dispozicionalizmu trdi sledeče:

1. Predmeti ostajajo obarvani, četudi jih nihče ne opazuje.
2. Obstaja predmet, ki še nikoli ni manifestiral svoje barve.
3. Možno je, da imata predmeta z isto barvo različne dispozicijske lastnosti.

Iz tega sledi, da je predmet lahko drugačne barve, kot se v resnici prikazuje. Predmet se namreč lahko prikazuje rdeče nekemu opazovalcu v določenih okoliščinah, četudi se ne pojavlja rdeče standardnemu opazovalcu v standardnih okoliščinah.

4.1 Intrinzične in ekstrinzične lastnosti barv po Locku?

Stuart se pri razlagi ekstrinzičnih in intrinzičnih lastnosti opira na Boylov primer ključa in ključavnice. Po splošnem dispozicionalizmu ima ključ moč, na osnovi katere v določenih specifičnih okoliščinah oziroma ob odklepanju pride do spremembe v ključavnici. Če zamenjamo ključavnico, ključ sicer ne more odpreti prav te ključavnice, vendar še vedno poseduje svojo intrinzično moč odklepanja, ki se udejani v nekaterih okoliščinah, kot je, na primer, ob odklepanju ključavnice, ki mu ustreza. Ta vrsta moči ključa se imenuje »individualna« [*individual*] ali ekstrinzična moč (Boyle, 1991: 23; navedeno po Stuart, 2003: 67).

Druga vrsta moči se imenuje »vrstna« [*sortal*] ali intrinzična moč. Intrinzično moč lahko ključ izgubi samo v primeru spremembe intrinzičnih lastnostih ključa oziroma če ga zlomimo, zbrusimo ali na kakšen drug način poškodujemo (Boyle ,1991: 23; navedeno po Stuart, 2003: 67).

Stuart trdi, da lahko barve razumemo kot intrinzične ali ekstrinzične dispozicije. Ključ ima dispozicijo, da odpre ključavnico, pri čemer se ne nanašamo na neko posamezno ključavnico, temveč tip ali razred, pri tem pa ni nujno, da bo ključ odprl vsako ključavnico v razredu »ključavnic«. Intrinzična lastnost površja predmeta je, da v nekaterih tipih okoliščin v neki vrsti opazovalca ustvari neko vrsto občutja. Pri tem poudarja pomembnost določitve vrste opazovalca in vrste svetlobnega vira in ne posameznega opazovalca ali partikularnega vira svetlobe.

Ker so moči podobne dispozicijam, Lockovo pojmovanje moči zlahka zamenjamo za dispozicije, kakor je bilo nakazano v navedenih primerih. Stuart v nadaljevanju dokazuje, da dispozicije niso enake Lockovim močem. Locke v II. viii. 19 meni, da porfir izgubi barvo v temi in v nadaljevanju, v IV. vi. 11., da bi zlato izgubilo svojo barvo, če bi bilo »ločeno od dosega in moči vseh drugih teles« (Locke, 1975: IV. vi. 11). Glede na to, da je »intrinzična« lastnost tista, ki jo predmet ohrani neodvisno od obstoja ali neobstoja drugih predmetov, na osnovi Lockove definicije barve sledi, da le-ta ni intrinzična lastnost predmeta. Zlato bi izgubilo svojo barvo, če bi bilo ločeno od drugih stvari. Barva kot moč (*Bm*) na ta način ni intrinzična, ker je odvisna od okoliščin svetlobe, barva kot ideja (*Bi*) pa ni intrinzična, ker je odvisna od sekundarnih kvalitet predmeta oziroma barv kot moči (*Bm*), ki jo ustvarijo v opazovalcu.

Stuart navaja dve vrsti ekstrinzičnih moči. Prva definicija je enaka navedenemu opisu intrinzičnih moči, vendar se določitev ne nanaša na tip opazovalca in tip svetlobnega vira, temveč na posameznega opazovalca in posamezen svetlobni vir ali po Boylovem primeru na posamezno ključavnico. Na primer, oseba, ki ima napako v vidnih organih ali je barvno slepa, je nezmožna opazovanja barv (Stuart, 2003: 67).

Po drugi definiciji Stuart enači barve z močmi, ki proizvajajo nek občutek v nekem tipu opazovalca v nekaterih okoliščinah, poleg tega pa je potrebno določiti še okoliščine, v katerih se obarvani predmet spremeni v predmet, ki ni obarvan. Zakoni narave so lahko spremenljivi ali kontingenti. Spremembe v zakonih lahko povzročijo pomanjkanje moči v predmetu, da povzročijo ideje v nas. Po drugi strani lahko trdimo, da predmet ostane obarvan, tudi če ga mi ne zaznamo kot takega, zaradi nekaterih okoliščin, kot je na primer ta, da imamo zaprte oči. Pri tem ne trdi, da predmeti ostanejo obarvani v vseh okoliščinah. Tako predmet ni obarvan, če ne obstaja noben opazovalec predmetov na svetu (Stuart, 2003: 68).

Glede na to, da smo zavrnili možnost, da bi bil Locke intrinzični dispozicionalist, je potrebno preučiti, ali je morda ekstrinzični dispozicionalist. Barve so dispozicije, ki ustvarijo neko vrsto občutja v nas, vendar telesa izgubijo to dispozicijo v temi in takrat, ko so vzročno izolirana. Locke je v odstavku II. viii. 17 podobno trdil, da barve izginejo, ko jih oči ne vidijo (Stuart, 2003: 68). Poleg tega je v nadaljevanju navedel, da »če ni ustreznih organov vida in dotika ali nobenih misli, ki so združene s takšnimi organi, ni nobene svetlobe ali toplote« (Locke, 1975: II. viii. 23). Glede na to, da je Stuart pokazal zgolj to, da Lockove »barve« ne moremo z lahkoto interpretirati kot intrinzične dispozicije, v na-

daljevanju navede predpostavko, kako bi interpretirali Lockove »barve« kot ekstrinzične dispozicije in na podlagi te razlage izpelje definicijo sekundarnih kvalitet kot degeneriranih moči.

4.2 Tolmačenje Lockovih barv kot degeneriranih moči po Stuartu

Izražanje oblike »*x* lahko Φ«, »*x* je zmožen Φ« in »*x* ima moč, da Φ« je lahko uporabljeno na različne načine. Ko opišemo »*x* lahko Φ«, pripisujemo *x*-u sposobnost, ki jo ima, četudi trenutno ne izvaja Φ. Osebi, ki govori angleško, lahko rečemo, da govori kitajsko, ali osebi, ki spi, lahko pravimo, da igra violino. Obstaja pa tudi kontekst, v katerem je trditev »*x* lahko Φ« primerna samo, če *x* je izvajal Φ, če izvaja Φ ali če bo izvajal Φ (Stuart, 2003: 71).

Stuart uporablja izraz »lahko« na dva načina, in sicer posamezno in splošno. Posamezno pomeni, da nekdo namerava storiti *x*, kar je skoraj ekvivalentno temu, da »bo« *x*. Splošen opis pa uporabimo za osebo, ki je, na primer, sposobna igrati violino (Stuart, 2003: 71).

Stuart izpelje degenerirane moči na podlagi primera, ki izraža ekstrinzično dispozicijo predmeta:

> *x lahko q, če so izpolnjeni določeni pogoji.*
> (peč lahko greje hišo na mrzel zimski dan, če je v rezervoarju dovolj kurilnega olja)

Nato doda pogoje:

> *x lahko q, če je izpolnjen pogoj 1 in 2 in 3 in… n.*
> (peč lahko greje hišo na mrzel zimski dan, če je v rezervoarju dovolj kurilnega olja, so zaprta okna, so odprti radiatorji in tako dalje)

S tem se izgubi ekstrinzična dispozicija peči, da lahko ogreva hišo in se močno približamo trditvi:

> *x lahko q, če so pogoji takšni, da x dela q.*
> (peč lahko greje hišo, če so pogoji takšni, da peč greje hišo)

Stuart izpelje degeneriran smisel moči:

> *x ima moč, da q, samo v primeru, ko x dela q* (Stuart, 2003).

Medtem ko so po dispozicionalizmu barve dispozicije, ki jih ima obarvan predmet, četudi ni osebe, ki bi ga zaznavala, so po Stuartovi interpretaciji Locka

barve moči, ki jih ima obarvan predmet, ko ga dejansko zaznavamo. Barve kot degenerirane moči so odnosne in ne dispozicijske lastnosti predmeta. Predmet je obarvan tako dolgo, dokler je v neki vzročni povezavi z opazovalcem in v njem povzroča učinek. Biti obarvan tako pomeni ustvarjati neko vrsto občutja (Stuart, 2003: 73).

Če interpretiramo Lockove barve kot degenerirane moči, predmet izgubi barvo, ko preneha povzročati barvni doživljaj, četudi je razlog v tem, da je opazovalec zaprl oči ali pa predmet ni izpostavljen svetlobi. Barve lahko tako tolmačimo kot kvalitete predmeta in moči. Stuart navaja, da »če so Lockove 'moči, ki proizvajajo različna občutja' (Locke, 1975: II. viii. 10), moči v degeneriranem smislu, potem barv ne moremo šteti med realne kvalitete teles« (Stuart, 2003: 73).

Po Stuartovi interpretaciji Locka za »barve« velja sledeče:

- so kvalitete predmeta ali moči;
- izginejo, ko niso občutene (niso realne kvalitete);
- barvni izrazi se nanašajo na telesa, ker so v določenem odnosu do barvnih občutij (Stuart, 2003: 73 in 74).

Zunanja označba predmetov pomeni, da telo *x* povzroča barvni doživljaj *y* in je z njim v nekem odnosu. Telo *x* je imensko označeno iz doživljaja *y*. V primeru, da kateri izmed *x* ali *y* preneha obstajati ali je odstranjen, preneha obstajati tudi odnos med njima in posledično tudi označba. Predpostavimo, da je *x* Kajus in *y* njegov sin. Če Kajusov sin umre, ne moremo trditi, da je Kajus oče, ker odnos med njima preneha obstajati. Poleg tega se izgubi zunanja označba Kajusa kot »očeta«. Podobno je z barvami. Če nimamo občutja rdeče barve, ki jo proizvaja določen predmet v nas, ne moremo trditi, da je predmet rdeč. Pri tem ni pomembno, kaj je prekinilo ta odnos: zaprte oči, tema ali kaj drugega.

Po Stuartu obstaja enopomenski smisel »barve«, ki se kot tak ne more hkrati nanašati na značilnosti zunanjih predmetov in na značilnosti naših občutij. Ko Locke uporablja izraz »barva«, se ne sklicuje na ideje, temveč moči predmeta ali sekundarne kvalitete. V primeru idej se s izrazom »barva« nanaša na standardne učinke barv in ne na barve kot take (Stuart, 2003: 74). Glede na to, da Locke tega eksplicitno ne navaja, enopomenskega smisla »barve« ne moremo vzeti za samoumevnega.

5 Problemi tolmačenja Lockovih barv in ugovori Stuartu

5.1 Lockovo izrazoslovje

Locke na eni strani razvija idejo atomizma oziroma korpuskularno teorijo, po kateri obstajajo gibajoči atomi in nečutni delci, po drugi pa odobrava konstrukte v človeku samem, kot so, na primer, vonj, bolečina in ostalo. Prva ideja vodi

v realizem, druga pa v subjektivizem. Poglavitno vprašanje z vidika barve je: kje se barva kot taka nahaja med tema dvema tezama?

Rešitev tega, kaj je barva, najdemo v II. viii. 8., kjer Locke eksplicitno poda rabo svojih izrazov o kvalitetah na eni in idejah na drugi strani. Opozarja, da je potrebno ločevati med predstavami, ki so v nas, in predstavami, ki se nanašajo na zunanje predmete in se kot take nahajajo zunaj nas. Locke uporablja isti izraz za dve ontološko različnih stvari. Izraz »barva kot moč« smo označili z *Bm*, doživljaj barve ali »barvo kot idejo« pa z *Bi*. S tem potrdimo interpretacijo Lockove »barve« s stališča subjektivizma, saj je barva (*Bi*) doživljaj v nas samih, ki brez opazovalca ne bi mogel obstajati, in dispozicionalizma, po katerem barva (*Bm*) obstaja zunaj nas kot dispozicija predmeta in obstaja neodvisno od opazovalca. Na osnovi II. viii. 19 pa lahko sklepamo tudi sledeče:

- barve so moči (ki se sekundarno pojavijo na primarnih kvalitetah)

in

- barve so ideje ali občutki v nas.

Barve kot ideje oziroma *Bi* so:

- učinek sekundarnih kvalitet (*Bm*),
- znotraj nas,
- so enake bolečinam, ker niso podobne kvalitetam oziroma lastnim vzrokom,
- imajo primarni smisel,
- so ekstrinzične lastnosti.

Za *Bm* oziroma barve kot moči ali sekundarne kvalitete je značilno, da so:

- vzrok za ideje (*Bi*),
- učinek primarnih kvalitet in gibanja nečutnih delcev,
- zunaj nas,
- niso enake bolečinam,
- imajo izpeljan smisel,
- so ekstrinzične lastnosti.

Skupna lastnost je le ta, da nosi vsaka zase izraz »barva«, sicer pa ima vsaka svojevrsten ontološki status. Barve kot ideje (*Bi*) navaja kot zaznave v naših mislih, ki proizvajajo sestavljene ideje (II. viii. 1). Včasih to dvoje enači, kar je razvidno iz II. viii. 3, 12, kjer jih označuje kot občutja, in na mestu II. viii. 8., 15, 19 in 20, kjer jih omenja kot ideje. Na osnovi spremembe v sekundarnih kvalitetah ali *Bm* nastanejo tudi spremembe v idejah ali občutjih, kar Locke omenja v II. viii. 20. Poleg tega je potrebno omeniti razliko, ki jo navaja, ko

zagovarja trditev, da ideje sekundarnih kvalitet (*Bi*) niso enake sekundarnim kvalitetam samim (*Bm*) v II. viii. 12. in 15. Specifično omenja, da *Bi* obstajajo v nas (II. viii. 2.). Namen bifokalnega pogleda je natančna analiza razlike med sekundarnimi kvalitetami ali *Bm* in idejami ali *Bi*, zaradi česar razlaga barv postane razločnejša.

5. 2 Barve kot nerealne kvalitete predmeta po Locku

Stuart meni, da so »barve« (*Bm*), ki jih razlaga kot degenerirane moči, nerealne kvalitete predmeta, ker so odvisne od opazovalca in od okoliščin, v katerih se pojavijo in so kot takšne odnosne lastnosti. Menim, da barve kot moči (*Bm*) niso odvisne od opazovalca, temveč zgolj od okoliščin, v katerih se lahko po primarnih kvalitetah in gibanju nečutnih delcev pojavijo. To pomeni, da obstajajo tudi, ko ni prisotnega opazovalca. Če so »barve«, kot jih razlaga Stuart, degenerirane moči, so barve odnosne lastnosti, ker so odvisne od opazovalca. Vprašanje, ki sledi, je: kako te moči obstajajo, če ni prisotnega opazovalca, in v primeru, da obstajajo, če ni opazovalca, kako lahko iz tega sklepamo, da so barve odnosne lastnosti?

Stuart uporablja enopomenski smisel »barve«, ki je kot takšna moč predmeta (*Bm*). »Barve« v tem smislu imajo zunanjo označbo, kar pomeni, da so zunanja telesa označena na podlagi idej, ki jih povzročajo v nas. Barve so odnosne, ker so v odnosu do opazovalca tako dolgo, dokler obstaja odnos, četudi predmeti ohranijo barvo. V primeru, da en člen v odnosu preneha obstajati, na primer opazovalec, se izgubi odnos in s tem tudi poimenovanje predmeta kot obarvanega z določeno barvo.

Problem Stuartovega tolmačenja je, prvič, v tem, da zanemari odnos med primarnimi kvalitetami in okoliščinami, v katerih se sekundarne kvalitete pojavijo. Kot je že bilo omenjeno v 3. poglavju (*Lockova razlaga barv kot subjektivnih kvalitet*), Locke na nekaterih mestih nazorno pokaže, da so *Bm* odvisne od primarnih kvalitet in so zaradi tega, za razliko od primarnih kvalitet, nerealne kvalitete, medtem ko so *Bi* nerealne, ker je njihov obstoj odvisen od opazovalca. Drugič, primer odnosa med očetom in sinom, ki ga navaja Stuart[7], gledano z epistemološkega stališča ni enak odnosu doživljaja barve in lastnosti predmeta. Če ima oseba zavezane oči, tako da ne vidi rdeče žoge pred seboj, ji lahko oseba poleg nje, ki nima zavezanih oči, pove, da je žoga rdeče barve. Menim, da je v tem primeru oseba v odnosu do predmeta, ker ta predmet dejansko pred njo obstaja. Kot meni Locke, ima predmet še vedno moč, da proizvaja v nas določena občutja. V tem primeru gre za redukcijo idej in ne moči samih. Stuart bi lahko podal ugovor, ker sam tolmači Lockove barve kot odnos med močmi na predmetih in idejami, ki jih le-ti povzročajo. Vendar pa sam Locke ni trdil tega. V odstavku II. viii. 8 opisuje barve kot ideje in barve kot moči in eksplicitno trdi, da izraz »barva« včasih uporablja za eno in drugo.[8] V primeru, da bi

[7] Glej 4.2 v tem članku.

[8] Glej tudi II. viii. 17. in poglavje 3 a.

Locke izraz »barva« uporabljal za odnos med močmi na predmetih in idejo, ki jo povzročajo, bi verjetno to na tem mestu tudi omenil.

> »Karkoli *zaznava duh v sebi samem*, karkoli je neposredni predmet zaznavanja, misel, ali pa razum, jaz imenujem *predstavo*; in *moč, proizvajati v našem duhu kako predstavo, imenujem jaz kakovost predmeta*, ki je v njem ta moč... v kolikor pa so občutki ali zaznave v našem duhu, jih zovem *predstave*; če pa govorim včasih o teh predstavah, kakor da so na stvareh samih, me je treba razumeti, da menim tiste lastnosti na predmetih, ki jih ti v nas proizvajajo« (Locke, 1942: II. viii. 8).

Predstava pomeni:

- kar duh zaznava v sebi samemu,
- je neposredni predmet zaznavanja, misel, ali pa razum,
- občutke ali zaznavo v našem duhu.

Iz istega odstavka razberemo kako Locke tolmači kvalitete predmeta, v katerih je ta moč:

- moč, proizvajati v našem duhu kako predstavo,
- moč, ki je v predmetu,
- ideje na stvareh samih.

V primeru, da za predstavo uporabi izraz »barva«in govori včasih o teh predstavah, kakor da so na stvareh samih oziroma »barva na stvari«, meni tiste lastnosti na predmetih, ki jih ti v nas ustvarjajo. Tako ni uporabil istega izraza za odnos med dvema ontološko različnima stvarema, kot meni Stuart, temveč je izraz dvopomenski. Locke sam opozarja, da ljudje na splošno delajo napako, ko ne razlikujejo med ontološkim obstojem barve kot ideje (*Bi*) in barve kot moči (*Bm*) in pri tem uporabljajo isti izraz. Morda gre temu pripisati njegovo malomarnost pri označevanju barv kot sekundarnih kvalitet in barv kot idej. Naslednje vprašanje je, kaj so barve gledano z ontološkega vidika, subjektivne lastnosti ali moči na predmetih in če niso odnosne, kaj potemtakem so?

5. 3 Barve kot subjektivne lastnosti

Problem za tolmačenje Lockovih barv kot degeneriranih moči ali dispozicij je enačenje barv z bolečinami. Če so barve enake bolečinam, potem so barve subjektivne. Barve lahko razlagamo kot bolečine na sledeče načine:

(1) barve so kot bolečine v tem, da so občutja ali značilnosti občutij,

(2) barve so kot bolečine v tem, da obstajajo samo takrat, ko so opazovane,

(3) barve so kot bolečine v tem, da niti ideje barve niti ideje bolečin niso podobne kvalitetam v telesih.

Če je Locke interpretiral barve in bolečine po prvi trditvi (1), potem so barve subjektivne. V našem primeru so barve subjektivne in so barve kot ideje (*Bi*) ter so enake kot bolečine, ker je oboje zgolj občutje ali značilnost občutij. Ker so barve v primarnem smislu ideje, so tako subjektivne. Stuartu to predstavlja problem, ker je nezdružljivo z barvami kot degeneriranimi močmi. Po Jacovidesu so barve primarno ideje oziroma občutja.

V primeru, da Locke tolmači barve po drugi trditvi (2), se barve pojavljajo samo takrat, ko so opazovane oziroma manifestirane. V tem so si podobne bolečinam. Stuart zagovarja to trditev, ker se sklada z interpretacijo barv kot degeneriranih moči in predstavlja zanj rešitev, ker se ne sklada s tolmačenjem barv kot dispozicij (Stuart, 2003: 82). Kot smo že omenili v prejšnjem poglavju, barve niso odnosne in ne obstajajo kot moči zgolj takrat, ko so v odnosu do opazovalca.

Trditev (3) Stuart podrobneje analizira, ker je teza o podobnosti med kvalitetami in idejami sama problematična. Tako predstavi pet različnih možnih interpretacij, ki sledijo iz negativne teze podobnosti:

(3a) barve so kot bolečine v tem, da jih ideje barv napačno predstavljajo, kot da so v predmetu[9] (Stuart, 2003: 82);

(3b) barve (v primarnem smislu) so kot bolečine v tem, da so uprimerjene z idejami in ne s telesi[10];

(3c) barve (v primarnem smislu) so kot bolečine v tem, da so uprimerjene s telesi in ne z idejami;

(3d) ideje so podobne bolečinam, ker tako ideje kot bolečine ne razlagajo korpuskularne fizike.[11]

Stuart se sklicuje na Jacovidesovo negativno in pozitivno razlikovanje teze o podobnosti (Jacovides, 1999: 463; navedeno po Stuart, 2003: 82). Jacovides pri tem zagovarja tolmačenje Lockove teze podobnosti kot pozitivne. Po tej tezi imajo ideje teles obliko in velikost kakor telesa, čeprav nimajo enakih oblik in velikosti kot telesa, ki jih predstavljajo. Jacovides navaja primer Kipa svobode,

[9] A. D. Woozley in Richard Aaron menita, da Locke uporabi tezo o podobnosti zaradi natančnosti opisovanja in da telesa po Locku nimajo barv (Woozley, 1964: 34; Aaron, 1971: 117–19; navedeno po Stuart, 2003: 82).

[10] Jacovidesova interpretacija.

[11] Jonathan Bennett in E. M. Curley pojmujeta Lockovo podobnost tako, kot da ideje primarnih kvalitet nastopajo v razlagi v fiziki, medtem ko ideje sekundarnih kvalitet ne (Bennett, 1971: 106; Curley, 1972: 452-54; Bennett, 2001, zv. 2: 88-89; navedeno po Stuart, 2003: 83).

pri čemer ima ideja Kipa svobode enako obliko kot dejanski kip svobode, čeprav nima natančno takšne oblike. Majhen plastičen spominek Kipa svobode je zgolj približen dejanskemu kipu svobode (Jacovides, 1999: 478-79, 483; navedeno po Stuart, 2003: 83).

Po negativni tezi podobnosti ideje in telesa niso obarvana v primarnem smislu. To lahko interpretiramo na dva načina. Po prvem so ideje »obarvane« v primarnem smislu, telesa pa v izpeljanem, po drugem pa so telesa označena kot »obarvana« v primarnem smislu, ideje pa ne. S prvim načinom se strinja Jacovides, pri čemer gre za trditev (3b). Drugi način oziroma trditev (3c) za interpretacijo Locka ni bila uporabljena (Stuart, 2003: 83). Glede na to, da Locke eksplicitno trdi, da so ideje označene od predmetov, bi bilo slednje nesmiselno zagovarjati. Oglejmo si, kako se posamezne trditve, ki jih je navedel Stuart, skladajo s posameznimi tezami o barvah:

> (1), (3a) in (3b) podpirajo subjektivizem o barvah;
>
> (2) se sklada s tezo o degeneriranih močeh, vendar se ne sklada z dispozicionalizmom;
>
> (3c) in (3d) sta lahko povezani z dispozicionalizmom in degeneriranimi močmi (Stuart, 2003: 84).

Čeprav so prve trditve problematične za Stuartovo razlago Lockovih barv, ker podpirajo subjektivno tezo o barvah, v primeru, da barve razlagamo kot ideje (*Bi*), ne predstavljajo težav, temveč podpirajo težnjo, da so barve v primarnem smislu ideje. Stuart poskuša ovreči trditve (3a) in (3b) s temeljito analizo sledečega Lockovega odstavka:

> »Posebna velikost, število, oblika in gibanje ognjenih delov ali snega, so dejansko v ognju in snegu ne glede na to, *ali jih čutila nekoga zaznavajo ali pa ne*. Zato se smejo imenovati dejanske (realne) kakovosti, ker dejansko obstajajo v teh telesih; toda *luč, toplota, belina ali mraz niso nič bolj dejansko v njih, kakor je bolezen ali bolečina v mani*.[12] Odvzemite jim občutek, ne dajte, da oči vidijo luč ali barve niti ušesa ne slišijo glasov; ne pustite jezika okušati, niti nosa vohati, in vse barve, okusi, duhi in glasovi, kakršne so te posebne predstave (*ideje*), *popolnoma izginejo in se reducirajo na svoje vzroke*, to je velikost, obliko in gibanje delcev« (Locke, 1975: II. viii. 17).

Oglejmo si interpretacijo Lockovega citata na dva načina. Po prvem interpretirajmo »barvo« kot idejo (*Bi*). Belina je v tem primeru podobna bolečini, ker ni dejansko v telesu oziroma ni realna lastnost. Vprašanje je: zakaj ni realna lastnost? Locke obrazloži: če ima opazovalec zaprte oči, ideja barve (*Bi*) izgine in se reducira na svoje vzroke oziroma na primarne kvalitete in gibanje delcev ali moč predmeta oziroma sekundarne kvalitete.

[12] mána-e ž (ā) 1. sladek sok nekaterih rastlin, ki so ga predelale ušice (SSKJ)

Po drugem načinu tolmačimo »barve« kot moči (*Bm*) oziroma sekundarne kvalitete. Le-te niso dejansko v telesih, ker so zgolj moči, ki so odvisne od primarnih kvalitet in gibanja nečutnih delcev. Podobno kot imajo bolečine vzrok v primarnih kvalitetah in temu vzroku niso podobne. Bolečina ni podobna gibanju noža, ki reže meso. Drugi del odstavka se ne sklada z opisom *Bm*, ker Locke v II. viii. 8. eksplicitno trdi, da s predstavami ne misli moči. Torej se v tem primeru ne zreducirajo moči, temveč ideje. Locke tako razločuje med reduciranjem idej (*Bi*), ki nastane ob neprisotnosti opazovalca, in reduciranjem moči (*Bm*), ki nastane zaradi neustreznih okoliščin. Locke tako ni pojmoval barv kot degeneriranih moči, ki se zreducirajo v primeru, da niso opazovane, temveč na eni strani kot ideje, ki se zreducirajo, ko niso opazovane, in moči, ki se zreducirajo, ko niso v primernih okoliščinah.

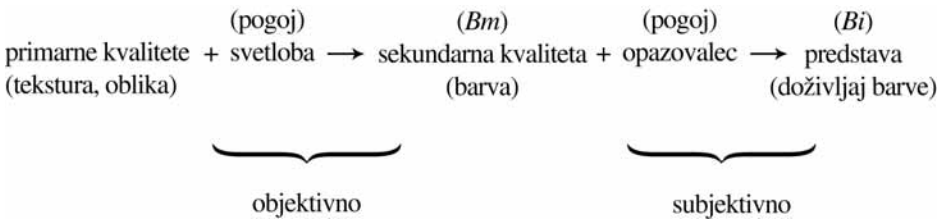
V odstavku II. viii. se Locke sprašuje, zakaj sta belina in mraz v snegu, bolečina pa ne? Odstavek se začne z opazovanjem ognja, ki je označen kot »vroč«, in snega, označenega kot »mrzel«, iz idej, ki jih povzročata v nas. Isti ogenj proizvaja najprej občutje toplote in potem bolečine v opazovalcu. Locke sprašuje bralca, kako lahko trdimo, da je »ideja toplote« v ognju, »ideja bolečine« pa ne. Nato se vpraša, »zakaj sta belina in mraz v snegu, bolečina pa ne?« (Locke, 1975: II. viii. 16).

»Belina«, kot smo videli, lahko stoji za idejo ali za kvaliteto. Stuart zaključi, da ta odstavek predstavlja zgolj izziv sholastičnim filozofom in naivnim realistom, ki menijo, da sta ideja »beline« in kvaliteta »beline« stvari iste vrste. Po naivnemu realizmu je ideja barvnega doživetja skladna ali enake vrste kot barva v obarvanem predmetu zunaj nas. Locke zanika naivni realizem v II. viii. 18., ko pravi, da »je moja ideja barve oddaljena od svojega vzroka v obarvanem predmetu, kot je moja bolečina oddaljena od vseh značilnosti telesa, ki jo povzroča« (Locke, 1975: II. viii. 18.). V II. xxxii. 14 Locke trdi, da »so preproste ideje 'resnične' tako dolgo, dokler ustrezajo močem, ki jih je Bog postavil v telesa, da jih povzročajo«. Ko Locke omenja, da so barve enake bolečinam, po Stuartu nakazuje na to, da so tako barve kot tudi bolečine v nas in ne zunaj nas, v predmetih (Stuart, 2003: 88). To pomeni, da so barve subjektivne, vendar ne v celoti.

Preprosteje lahko to razložimo na primeru teze o podobnosti. Primarne kvalitete povzročajo v nas ideje primarnih kvalitet, ki so podobne primarnim kvalitetam. Po drugi strani ideje sekundarnih kvalitet niso podobne sekundarnim kvalitetam kot takim. Bolečino lahko povzročijo bodisi primarne ali sekundarne kvalitete, vendar ideja bolečine nima nič skupnega s temi kvalitetami. Barve obstajajo zunaj nas v obliki nekaterih kvalitet, ki se pojavijo v nekaterih okoliščinah na predmetu. Kot učinki teh moči barve obstajajo v nas na popolnoma drugačen način. Ker jih pripisujemo predmetom na osnovi naših idej, ki jih le-ti povzročajo v nas, izraz »barva« v primarnem smislu uporabimo za ideje in ne za sekundarne kvalitete. Zaradi tega barve pojmujemo zgolj kot subjektivne, vendar pa jih moramo obravnavati tudi kot sekundarne kvalitete, ki so vzrok za končni doživljaj v procesu zaznavanja. V nadaljevanju bo predstavljena analiza barv kot dispozicij.

5. 4 Barve kot dispozicije

Oglejmo si, kako Locke interpretira potek zaznavanja. Substanca je Lockov temelj, na katerem obstajajo primarne kvalitete in sekundarne kvalitete. Kvalitete predmeta tako tvorijo v nas nekatere enostavne ideje, kot so, na primer, ideja okroglega, ideja rdečega ali ideja trdote. Sestavljena ideja zunanjega predmeta, kot je, na primer, ideja žoge, pri tem ni enaka dejanski formi zunanjega predmeta, temveč predstavlja zgolj čutni vtis. Po tezi substancionalizma realne stvari same po sebi ne moremo spoznati, ravno tako kot tudi ne moremo spoznati primarnih in sekundarnih kvalitet po sebi. Stvari lahko spoznamo le na način, kakor se nam kažejo skozi čute (Locke, 1975). Skica 3 prikazuje realne lastnosti predmeta oziroma primarne in sekundarne lastnosti, ki tvorijo ideje v nas. Sekundarne kvalitete so moči predmeta, ki ustvarijo v posamezniku subjektivno občutje ali idejo rdečega.

Skica 3: Prikaz postopka zaznavanja pri Locku

Bm so neodvisne od opazovalca in obstajajo kot učinek primarnih kvalitet in nečutnih delcev. V II. viii. 20. Locke navaja primer, po katerem sprememba v primarnih kvalitetah predmeta vpliva na sekundarne kvalitete in s tem posledično na naše ideje barve. Primarne kvalitete so v telesu samem in po impulzu nečutnih delcev povzročajo preproste ideje v nas (Locke, 1975: II. viii. 9, 11). Nečutni delci služijo zato, da lahko zaznavamo oddaljene predmete [na primer, da jih vidimo in vonjamo] (Locke, 1975: II. viii. 12). Sekundarne kvalitete niso nič na predmetu samem. So zgolj moči, ki proizvajajo v nas ideje. Njihov vzrok je v primarnih kvalitetah in gibanju nečutnih delcev (Locke, 1975: II. viii. 10).[13]

Vzrok terciarnih kvalitet je podobno kot pri sekundarnih kvalitetah v primarnih kvalitetah in gibanju nečutnih delcev. Prav tako so zgolj moči, ki pa za razliko od sekundarnih kvalitet tvorijo spremembo v drugem telesu (Locke, 1975: II. viii. 10). Locke navaja primer ognja, ki ima moč proizvesti novo barvo v vosku in novo idejo barve v nas (Locke, 1975: II. viii. 10). Na podlagi tega lahko

[13] Locke podobno trdi v II. viii. 23, kjer meni, da so sekundarne kvalitete odvisne od različnih modifikacij primarnih kvalitet.

sklepamo, da je razlika med primarnimi kvalitetami in nečutnimi delci v tem, da imajo primarne kvalitete zmožnost različnih modifikacij, nečutni delci pa zmožnost vplivanja na naša čutila.[14]

> »Ideje primarnih kvalitet povzročajo primarne kvalitete z impulzom nečutnih delcev. Ideje sekundarnih kvalitet povzročajo različne modifikacije primarnih kvalitet in impulz nečutnih delcev« (Locke, 1975: II. viii. 14).

Primarne kvalitete Locke označuje kot realne kvalitete. Sekundarne ali čutne kvalitete nasprotno označuje kot zgolj moči, katerih vzrok je v različnih modifikacijah primarnih kvalitet. Nečutni delci dajejo predmetu zmožnost, da se pojavlja v nas kot ideja. Iz navedenega sklepam, da obstajajo po Locku barve kot moči (*Bm*), ki tvorijo idejo barve (*Bi*) v nas s pomočjo primarnih kvalitet in nečutnih delcev. Barva kot moč (*Bm*) je sekundarna kvaliteta predmeta, ki predstavlja vzrok za idejo na predmetu. Ontološko se razlikuje od obstoja doživljaja ali ideje barve (*Bi*), ki je znotraj nas in predstavlja učinek, ki ga povzroča moč predmeta (*Bm*). *Bm* obstaja neodvisno od nas, *Bi* pa odvisno od prisotnosti človeka. V primeru, ko Locke govori o barvi kot moči predmeta, ki jo povzroča v nas, opisuje zmožnost predmeta, da učinkuje na nas v določenih pogojih.

Iz tega sledi, da lahko Locka na eni strani (po *Bi*) tolmačimo z vidika subjektivizma in na drugi (po *Bm*) z vidika dispozicionalizma. Ker Locke ni eksplicitno obravnaval *Bm* kot dispozicije, bomo preučili Stuartovo izrazoslovje in njegovo pojmovanje sekundarnih kvalitet ali *Bm* kot moči v degeneriranem smislu[15].

Po definiciji dispozicionalizma je barva dispozicija predmeta, ki povzroča doživljaj v normalnem opazovalcu v standardnih okoliščinah. Interpretacija barve kot dispozicije vključuje normalne opazovalce in standardne okoliščine, ki jih Locke po Stuartu ni omenjal. Zaradi tega Stuart omenja izboljšan vidik barv kot moči v degeneriranem smislu, po katerem se izogne zahtevi po natančni določitvi normalnega opazovalca in standardnih okoliščin. Barva je degenerirana moč, ki – v trenutku, ko jo opazuje – povzroča v opazovalcu nek doživljaj.

Stuartu lahko ugovarjamo z vprašanjem, ali je Locke vse moči pojmoval na degeneriran način? Po Stuartu je majhna verjetnost, da Locke pojmuje vse moči kot degenerirane, in trdi, da je napaka pri Locku, da ne opravi razločne razlike med primarnimi in sekundarnimi močmi. Vendar pa to ne more biti razlog za mišljenje, da Locke razume barve kot degenerirane moči in ne dispozicije (Stuart, 2003: 79).

Poleg tega se ne strinjam, da so barve po Locku ekstrinzične dispozicije do te mere, da prenehajo biti dispozicije. Za barve kot intrinzične lastnosti je pomem-

[14] Glej tudi Locke, 1975: II. viii. 12.

[15] Stuart ni uporabljal oznake *Bm* za barve kot moči. Oznaka je podana na novo v tem članku.

bna določitev tipa opazovalca in tipa svetlobnega vira. Ker tega ne moremo opredeliti in ker so barve vzročno pogojene, po Stuartu barve niso intrinzične lastnosti. S slednjim se strinjam. Stuart nato analizira Lockove »barve kot moči« kot ekstrinzične dispozicije. Pri tem navaja dva načina interpretiranja barv kot ekstrinzičnih lastnosti. Pri prvem upoštevamo posameznega opazovalca in posamezen vir svetlobe, pri drugem pa – na enak način kot pri intrinzičnih lastnostih – tip opazovalca in tip okoliščin, le da je v tem primeru predmet obarvan, ko je manifestiran, in ni obarvan, ko ni manifestiran.

Če bi sprejeli ekstrinzični dispozicionalizem, bi po Stuartu morali barve interpretirati kot realne kvalitete teles. Zaradi tega Stuart označi razlago Lockovih barv kot dispozicij kot nemožno. Namesto Stuartove teze o ekstrinzičnih lastnostih si oglejmo, kako se Lockova interpretacija barv sklada z Kimovo definicijo ekstrinzičnih lastnosti.

> »*F* je ekstrinzična lastnost predmeta *a*, če je *a*-jevo posedovanje lastnosti *F* ontološko odvisno od obstoja in neobstoja kateregakoli možnega *b*, takega, da je *a* popolnoma različen od *b*; in je *a*-jevo neposedovanje lastnosti *F* ontološko odvisno od obstoja ali neobstoja kateregakoli možnega *b*, takega, da se *a* popolnoma razlikuje od *b*«
>
> (Molnar, 2003: 39 in 40).

Bm je ekstrinzična lastnost predmeta, ker je predmetovo posedovanje lastnosti *Bm* ontološko odvisno od obstoja ali neobstoja kateregakoli svetlobnega vira, takega, da je predmet popolnoma različen od svetlobnega vira; in predmetovo neposedovanje lastnosti *Bm* je ontološko odvisno od obstoja ali neobstoja kateregakoli svetlobnega vira, takega, da se predmet popolnoma razlikuje od svetlobnega vira. Po Kimovi definiciji o ekstrinzičnih lastnostih tako ni potrebno določiti standardnih okoliščin, v katerih se pojavijo barve kot take, in normalnih opazovalcev. Poleg tega se *Bi* ontološko razlikujejo od *Bm*, kar se sklada s Kimovo definicijo ekstrinzičnih lastnosti.

Sprejeli smo Stuartovo trditev, da je predmet obarvan tudi takrat, ko ga nihče ne opazuje. Na obarvanost predmeta, ne glede na opazovalca, vplivajo okoliščine. Predmet je tako v nekem odnosu do svetlobe. Ko se pojavi svetloba, predmeti oddajajo neke vrste valovanje, ki ga sicer ne bi oddajali. To valovanje predstavlja moč, ki pa ni v predmetu vedno, temveč zgolj ob prisotnosti svetlobe, kot je navajal Locke. Ta moč je ekstrinzična lastnost predmeta, ker je odvisna od drugega telesa, svetlobe. Hkrati je vzrok za pojav določenega občutja, ko je prisotno živo bitje, ki je sposobno imeti občutenje moči predmeta oziroma valovanja, ki ga predmet oddaja. Če oba vzroka in učinka, prvi par (svetloba in moč na predmetu) in drugi par (moč na predmetu in opazovalec), primerjamo, ugotovimo, da sta analogna. V primeru, da je predmet izpostavljen svetlobi, ima predmet moč, da povzroči neko občutenje barve, ker poseduje sekundarne kvalitete, ki se v primeru teme zreducirajo na primarne kvalitete. Iz tega sledi, da je predmet nujno obarvan, če je izpostavljen svetlobi. V drugem primeru ima predmet moč povzročati neko občutje v osebi, ki ga opazuje, ven-

dar pa ni nujno, da bo to občutje dejansko povzročil, saj je lahko oseba slepa, barvno slepa ali pa ima zakrite oči.

Iz navedenega lahko sklepamo, da je Locke dejansko označil standardne okoliščine. To je svetloba, ki je kot takšna nujna za obarvanost predmeta. Problem se pojavi pri opazovalcu, ki ne bo imel nujno doživljaja barve. Iz tega po Kimovi definiciji sledi, da je moč ali sekundarna kvaliteta predmeta ekstrinzična lastnost, ker je odvisna od svetlobe. Pojav barve kot subjektivne lastnosti opazovalca je odvisen od sekundarnih kvalitet predmeta. Med sekundarno kvaliteto in barvo kot doživljajem obstaja tako vzročni odnos, ki pa se ne vzpostavi nujno, zaradi česar lahko trdimo, da imajo predmeti ekstrinzično dispozicijo, da v opazovalcu povzročajo nek pojav. Po subjektivnem dispozicionalizmu je barva po Locku na eni strani ekstrinzična dispozicija predmeta in na drugi strani ideja barve v opazovalcu.

6. Zaključek

Moderna znanost interpretira barvo kot lastnost svetlobnih virov, ki jih lahko zaznava oko, ali kot elektromagnetno valovanje različnih valovnih dolžin in jakosti. Zaznavanje barve poteka tako, da svetloba doseže mrežnico in povzroči razpadanje barvila v čutnih celicah, kar sproži živčni dražljaj. Zaznava zgolj delno poteka zavedno oziroma kot posledica umske sodbe. Kot posledica problematičnosti definiranja barve so se razvile številne teorije barv. Med njimi sta najpomembnejši subjektivizem in realizem. V tem članku je pod drobnogled vzeta teza dispozicionalizma, ki jo je med prvimi razvil John Locke. Po splošno sprejeti definiciji naj bi pojasnjeval barve kot dispozicije ali moči, ki v nas proizvajajo občutek barve. Ta definicija se ne sklada s sodobno definicijo dispozicionalizma, po kateri je barva dispozicija fizikalnih predmetov, ki v standardnih okoliščinah v normalnem opazovalcu tvorijo barvne doživljaje. Zato Lockove barve lahko tolmačimo na različne načine: kot moč, degenerirano moč, subjektivno lastnost ali morda kaj drugega. Poleg splošno priznanega dispozicionalizma Lockove barve številni razlagajo kot subjektivne. Stuart obema vidikoma nasprotuje in razlaga Lockove barve kot degenerirane moči. Trdim, da je Locke pojmoval barve kot subjektivne in kot dispozicije, zaradi česar je bila opravljena analiza skladnosti Stuarta in Jacovidesa z Lockovo razlago barv.

Locke v II. viii. 8. eksplicitno poda razliko med sekundarnimi kvalitetami in idejami. Ker obema pripiše ime »barva«, se pojavi problem, saj lahko na ta način Lockove barve razlagamo kot subjektivne ali kot dispozicije. Tako je potrebno posebej opredeliti in analizirati barve kot ideje (*Bi*) in barve kot moči na predmetih (*Bm*) ali sekundarne kvalitete. V prvem delu so analizirane *Bi*. Stuart trdi, da so barve odnosne, vendar pa so barve po Locku, *prvič*, posamezno definirane kot predstave in predstave na predmetu in ne kot odnos med njima, *drugič*, v primarnem smislu so barve *Bi* in v izpeljanem *Bm*. Jacovides tolmači »Lockove barve« kot subjektivne lastnosti, ker so *Bi* obravnavane v primarnem smislu in *Bm* v sekundarnem. Stuart se s to definicijo ne strinja in

trdi, da je z izrazom »barva« označen celoten odnos med *Bm* in *Bi*. Glede na to, da Locke posamično sicer definira dve ontološko različni stvari (*Bm* in *Bi*), jima pripiše isti izraz. Za lažje tolmačenje Lockovih barv se opiram na semantični dualizem, ki pa kot tak ni upravičen. Strinjam se z Jacovidesovo razlago *Bi* v primarnem smislu. Barva je tako na eni strani upravičeno pojmovana kot subjektivna lastnost. Kot dokaz za razlikovanje med *Bm* in *Bi* ter Jacovidesovo razlago barv v primarnem smislu je navedena analiza Lockovega odstavka II.viii.17. V podporo temu govori tudi Lockova teza podobnosti, po kateri *Bm* niso podobne *Bi*, medtem ko so primarne kvalitete podobne idejam, ki jih povzročajo. *Bi* so s tega gledišča bolj podobne bolečinam in so kot take tudi subjektivne. *Tretjič*, *Bi* so nerealne kvalitete, ker so odvisne od osebe, ki jih opazuje, *Bm* pa so nerealne, ker je njihov obstoj pogojen z obstojem svetlobe. Tako odnos ne obstaja zgolj med *Bm* in *Bi*, temveč moramo upoštevati tudi odnos med primarnimi kvalitetami in *Bm*. Iz tega sledi, da barve kot takšne niso zgolj moči na predmetih in da njihov obstoj ni pogojen zgolj s prisotnostjo opazovalca.

Bm niso subjektivne in so neodvisne od opazovalca. Stuart ugovarja razlagi *Bm* kot dispozicij z razlogom, da je nemogoče določiti standardne okoliščine, v katerih se pojavijo, in normalnega opazovalca, s čimer bi jih lahko določili kolikor je le mogoče objektivno. Zato trdi, da so barve po Locku degenerirane moči. Stuart izpelje degenerirane moči na podlagi primera ekstrinzičnih dispozicij predmeta, tako da okoliščine, v katerih se predmet dejansko manifestira, zoži do te mere, da predmet ustvari neko občutje v opazovalcu zgolj takrat, ko dejansko povzroči to občutje. Barve kot degenerirane moči so tako odnosne in ne dispozicijske lastnosti predmeta. To se sklada z njegovo razlago barv kot odnosnih v primarnem smislu, kar pa smo na osnovi *Bm* kot nerealnih kvalitet ovrgli. Ker se ne strinjam, da so barve po Locku ekstrinzične dispozicije do te mere, da prenehajo biti dispozicije, uvedem Kimovo definicijo ekstrinzičnih lastnosti predmeta, ki se sklada z Lockovo razlago *Bm*, po kateri ni potrebno določiti normalnih opazovalcev, standardna okoliščina za *Bm* pa je po Locku svetloba. S tem sprejmem Stuartovo trditev, da je predmet po Locku obarvan tudi takrat, ko ga nihče ne opazuje, vendar pokažem, da so *Bm* ekstrinzične dispozicije in ne degenerirane moči.

Predmet je nujno obarvan, če je izpostavljen svetlobi, in predmet ima moč povzročati neko občutje v osebi, ki ga opazuje, vendar pa ni nujno, da se to občutje dejansko manifestira. *Bm* je tako ekstrinzična dispozicija predmeta. Po drugi strani so *Bi* popolnoma subjektivne lastnosti. Glede na to, da Locke priznava obstoj sistematične napake v zaznavanju osebe, ki ima na primer okvarjen barvni vid, ne definira normalnega opazovalca. Predmeti imajo dispozicijo, da ob ustrezni svetlobi povzročajo določeno doživetje v nas. To doživetje je odvisno od vsakega opazovalca posebej. Dispozicijo ali moč predmeta poimenujemo na osnovi doživljaja, ki ga povzroči v nas, zaradi česar je »barva« označena kot subjektivna. Tako podpiramo ekstrinzični dispozicionalizem o barvah na eni in subjektivizem o barvah na drugi strani ali na kratko subjektivni dispozicionalizem.

Locke's explanation of color

John Locke classified color, purportedly simple, as secondary quality and thereby enabled new possibility to define color as disposition. As definition of color as disposition in contemporary philosophy does not thoroughly accord with Locke's definition and because of disputable Locke's use of the term "color" some contemporary philosophers, among them Matthew Stuart and Michael Jacovides, reject Locke's explanation of color as disposition. I critically represent Jacovides' explanation of Locke's colors as subjective and Stuart's explanation as degenerate powers. While Jacovides otherwise precisely defines color as idea in the primary sense he neglects the explanation of color as secondary quality. Stuart, on the other side, neglects Jacovides' determination of color as subjective and defines it as merely degenerate force or relational property. I claim that Locke uses the term "color" for two ontologically different things, namely color as idea (*Ci*) and color as power on the object (*Cp*). This might be, *prima facie*, sign of the semantic dualism but the precise analysis shows that *Ci* considers color in primary sense and *Cp* in derivative sense. *Cp* is extrinsic disposition of a an object to cause *Ci*. From this it follows that color is, on one side, subjective and, on the other side, disposition. In short, this thesis is given the name "subjective dispositionalism".

Keywords: color, disposition, secondary qualities, Locke, degenerate powers.

Literatura

Byrne, A. in Hilbert, D. R. (1997). *Readings on color: The philosophy of color*. Massachusetts: Institute of technology.

Calvert, J. B. (2000). »Vision and Colour«. Pridobljeno 10. 5. 2007, iz http://-mysite.du.edu/čjcalvert/optics/colour.htmColor.

Chiazzari, S. (2000). *Barve*. Ljubljana: Slovenska knjiga.

Hilbert, D. R. (1987). *Color and color perception: A study in antropocentric realism*. Standford: Center for the study of language and Information.

Jacovides, M. (april, 2007). »Locke on the Semantics of Secondary-Quality Words: A Reply to Matthew Stuart«. Pridobljeno 12. 10. 2008, iz http://web.ics.purdue.edu/čmjacovid/Reply%20to%20Stuart.pdf.

Locke, J. (1924-1925). *Eseji ali O človeškem razumu*. V Ljubljani: Slovenska Šolska Matica.

Locke, J. (1975). *An Essay concerning Human Understanding*. Oxford: Clarendon Press.

Molnar, G. (2006). *Powers: A Study in Metaphysics*. Oxford: Oxford University Press.

Ross, P. (2004). Pridobljeno 17. 10. 2008, iz http://philosophy.uwaterloo.ca/-MindDict/color.html.

Rubenstein, E. M. (2006). »Color«. Pridobljeno 17. 10. 2008, iz http://-www.iep.utm.edu/c/color.htm#SH1b.

Skin of Color. (2008). Pridobljeno 17. 10. 2008, iz http://www.aad.org/public/-publications/pamphlets/general_skin.html.

Skrbinek, A. (2006/7). »Pluralizem barve«. Pridobljeno 10. 5. 2007, iz http://fs-server.uni-mb.si/si/inst/iko/lio/design/izmenjava/objave/skrbinek/Pluralizem-_barve_20061204.pdf

SSKJ. (2003). Pridobljeno 10. 5. 2007, iz http://bos.zrc-sazu.si/cgi/-a03.exe?name=sskj_testa&expression=barva&hs=1.

Stuart, M. (2003). »Locke's Colors«. *The philosophical review*, 112, št. 1, str. 1-57.

Skice in tabele

Skica 1: Prikaz snovne delitve realizma. Pridobljeno 17. 10. 2008, iz http://www.iep.utm.edu/c/color.htm#SH1b.

Skica 2: Prikaz osnovne delitve subjektivizma. Pridobljeno 17. 10. 2008, iz http://www.iep.utm.edu/c/color.htm#SH1b.

Skica 3: Prikaz postopka zaznavanja pri Locku.